

easdem in indignam a gubernio seu potius ab aliqua factione politica dependentiam redigendo. Eo ipso enim, quod nemo docere potest nisi ab auctoritate publica approbatus, vel, quod peius est, etiam educatus, omnes, qui aliquam disciplinam profiteri intendunt, se etiam in sua doctrina gubernio acceptos reddere debent. — Hac ratione gubernium nocivum influxum in scientiarum evolutionem exercere potest, et plurimum impeditur scientiae libertas et libera inter diversos magistros aemulatio profectui scientiarum adeo salutaris.

Prob. 5. Monopolium scholarum etiam repugnat iuri Ecclesiae, de quo infra sermo erit.

580. Obi. Si omnibus plena libertas scholas aperiendi conceditur, periculum est, 1. ne magistri inepti munus docendi assumant, et 2. ne nimis multae et inutiles scholae oriantur.

Resp. Ad 1. Illud periculum magnum non est. Etenim etiam parentes ipsi scholas ex earum fructibus diiudicare possunt. Quodsi eas malas aut insufficientes fini suo deprehenderint, certo certius infantes suos inde retrahent; peiores magistri a melioribus facile superabuntur. Praeterea ad tale periculum, si quod esset, praecavendum sufficeret, ut auctoritas omnes publice docere cupientes prius ad subeundum examen cogeret, quo aptitudinem suam demonstrarent.

Ad 2. Etiam hoc periculum non est magnum, quia scholae a privatis apertae se sustentare nequeunt, nisi a certo numero scholarium frequententur. Dein, si in aliquo loco periculum esset, ne numerus scholarum nimium excresceret, posset auctoritas ad summum certum numerum definire, ultra quem scholas aperire non liceret, nullo modo vero sibi soli reservare ius scholas instituendi.

THESIS XC.

581. A fortiore publicum scholarum monopolium legi naturali repugnat, si parentes insuper legibus adstringuntur, ut liberos per certum tempus in publicam disciplinam tradant.

St. Q. Supponimus in thesi gubernium non tantum sibi soli reservare ius scholas aperiendi, sed idem insuper parentes lege obligare, ut infantes suos in scholas a gubernio institutas mittant.

Prob. Cf. argumenta prioris theseos. Praeterea:

1. Hoc systemate auctoritas civilis *directe* per certum tempus officium educationis omnium infantum sibi arrogat et parentum ius exclusivum in educationem invadit. Qui enim parentibus liberos per certum tempus aufert, ut eos, quamdiu sibi bonum videtur, *pro suo arbitrio* instruat, sibi attribuit ius directum in educationem et hinc ius parentum in educationem negat.

2. Hoc systema educationis publicae consequenter *ducit ad socialismum*. Si enim auctoritas civilis iuste sibi assumere potest educationem liberorum, cur non posset aequali iure, immo a fortiore, sibi directe administrationem bonorum familiae, immo omnia iura parentalia, vindicare? Nam liberi sunt parentibus bona omnium carissima, et eorum educatio multo essentialius ad officium parentum pertinet quam administratio bonorum.

3. Haec valent, etsi scholae publicae supponantur bonae. Quodsi eadem religioni et bonis moribus sint nocivae, nova eaque multo maior iniuria parentibus et liberis infertur.

THESIS XCI.

582. Auctoritati civili non competit ius omnes parentes lege obligandi, ut liberos per aliquot annos alicui scholae instituendos tradant.

(*de Hammerstein*, De Ecclesia et Statu iurid. consid. 181. *Costa-Rossetti*, Philos. mor. 736. *Moralphil.* II 576.)

St. Q. 1. Reiecto civili scholarum monopolio, sive adiunctam habet coactionem scholarem (i. e. obligationem mittendi infantes in aliquam scholam) sive non, quaeritur, num saltem auctoritati civili parentes legibus cogere liceat, ut, *supposita libertate omnibus concessa scholas erigendi*, liberos per aliquod tempus alicui scholae, *quam voluerint*, instruendos committant.

2. Tantum negamus auctoritatem civilem posse ex *iure proprio* ad frequentandas scholas cogere, non vero eam id posse *consentiente et approbante Ecclesia*, praesertim in circumstantiis, de quibus infra sermo erit. Praeterea solum negamus

posse auctoritatem politicam obligare parentes, ut infantes certo tempore mittant in aliquas scholas publicas (i. e. omnibus patentes), non vero negamus eam posse in quibusdam condicionibus obligare parentes, ut infantibus artem legendi, scribendi, computandi procurent.

583. *Prob.* Parentes quoad educationem sunt «in possessione», i. e. qua educatores soli ab ipsa natura designati ius habent in hoc officio implendo a nemine dependendi, qui iustam potestatem in eos non probaverit. Auctoritati civili igitur incumbit onus ius suum probandi. *Atqui* id nullo modo probare potest. *Ergo* non habet.

Prob. min. Cum auctoritati civili nullum ius directum in educationem competat, duae tantum rationes afferri possunt, ob quas forte eidem ius ad coactionem scholarem attribuendum foret: *vel* tutela iuris infantium ad recipiendam a parentibus instructionem scholarem utpote sibi necessariam, *vel* necessitas huius coactionis ad bonum commune, quatenus sine coactione scholari educatio vel civilis vel moralis et religiosa infantium in grave damnum reipublicae neglegeretur, vel saltem infantes a prosperitate publica sine institutione scholari plane excluderentur. *Atqui* hae duae rationes non sunt efficaces.

584. Non *prima*; nam

a) Difficile erit probare omnibus omnino infantibus, etiam infimae classis populi, institutionem scholarem non solum esse utilem, sed stricte *necessariam*. Sed

b) Etsi concedatur talem necessitatem adesse, inde tamen ius auctoritatis civilis ad coactionem nondum sequeretur. Nam

a) probabilius liberi non habent ius stricte dictum ad educationem a parentibus accipiendam, cum inter parentes et liberos qua tales non intercedat obligatio iustitiae rigorosae (n. 143);

β) sed licet hoc ius existere concederetur, ad illud tuendum sufficeret, ut auctoritas civilis definiret infimam mensuram instructionis omnibus necessariae (quae certe ultra artem legendi, scribendi, computandi se non extendit) et liberos certa aetate ad subeundum examen publicum ad-

stringeret. Hae enim cognitiones necessariae acquiri possunt brevi et opportuno parentibus tempore, quin necesse sit liberos sex, septem vel etiam plures annos continuos cotidie plures horas in aliquam scholam mittere, id quod eos non solum impedit in addiscendo mature aliquo honesto opificio, sed etiam in non pauca pericula moralia conicit, praesertim ubi liberi utriusque sexus promiscue eandem scholam frequentant.

585. Non *secunda*; nam

a) Moralitas et religio *personalis* et *privata* non pertinent directe ad activitatem auctoritatis civilis, quamvis possit eandem indirecte promovere; ceterum non nisi imprudenter hodie, ubi gubernia in dies magis religionem e schola exsulare iubent, titulo educationis religiosae et moralis coactio scholaris defendi potest. Dein in praesenti ordine supernaturali educatio moralis et religiosa pertinet ad directam curam Ecclesiae. Ergo si ad hanc educationem institutio scholaris necessaria videatur, potest consentiente Ecclesia et salvis eius iuribus auctoritas civilis parentes obligare, ut infantes per aliquod tempus ad scholas mittant.

b) Ex responsione ad primam rationem elucet infantes propter defectum instructionis scholaris non necessario excludi ab omni participatione boni communis.

IV. De relatione ecclesiae ad scholas.

A. *Historicae praenotiones.*

586. 1. Quamvis iam apud *antiquos gentiles* ludi litterarii (plerumque privati) exstiterint, maius tamen incrementum institutio elementaria per Ecclesiam catholicam demum cepit, cui ad educationem religiosam scholae elementariae valde utiles, immo necessariae erant. Ideo pace Ecclesiae reddita ab episcopis et parochis et praesertim a monasteriis in multis locis scholae aperiebantur, quae unice directioni ecclesiasticae subiciebantur. Medio aevo hae scholae vocabantur *parochiales*, eademque plerumque iuxta ecclesiam parochialem sitae erant et tamquam *annexum* quoddam eiusdem considerabantur. Quia tamen sacerdotes saepe muneri educationis

per se satisfacere non poterant, in auxilium vocabant laicos, qui sub eorum directione infantes in elementis litterarum, scl. in arte legendi, scribendi et praesertim in religione instruebant et praeterea plerumque aeditui vel cantoris ecclesiastici munere fungebantur.

587. 2. Tempore medii aevi iam ubique plurimae florentes scholae elementariae aderant. Iam anno 1124 abbas *Guibertus Nogentinus* refert in Gallia nullum oppidulum inveniri, ubi non aperta sit aliqua schola. Anno 1576 episcopus *Claudius Ebroicensis* asserit ante «reformationem» in sua dioecesi nullam fuisse parochiam maiorem, quae non habuerit propriam scholam. Parisiis anno 1378 41 ludimagistri in scholis parochialibus infantes docebant. Coloniae anno 1400 existebant 8, Wratislawiae 18 scholae parochiales. Circa annum 1400 sola dioecesis Pragensis ad minimum 640 scholas habuit. Cum eodem tempore exstiterint 63 dioeceses in Germania, quarum multae ampliores et non minus cultae quam Pragensis, concludi potest eo tempore Germaniam habuisse circa 40 000 scholarum elementarium.

588. 3. Falsum est ergo, quod frequenter in ore habent protestantes, scholam elementariam et originem et progressum debere «reformationi». Immo post initia reformationis scholae miserum in modum collapsae sunt, ut ipsi «reformatores» passim conqueruntur. Ideo Lutherus, ut scholas in meliorem statum restitueret, anno 1524 in aliquo scripto magistratus civiles hortatur, ut scholas instituant et earum curam suscipiant. Ex eo tempore gubernia civilia magis magisque scholas invadabant, et paulatim principium hodie adeo pervulgatum invaluit: gubernium civile habere plenam potestatem in scholas.

589. 4. Hoc autem principio non obstante usque ad recentissima tempora Ecclesiae fere ubique saltem religiosa institutio et hinc parochis et episcopis inspectio scholarum concedebatur. Ita de facto scholae hucusque retinebant indolem quam vocant confessionalem, i. e. quaelibet societas religiosa habebat scholas proprias suae inspectioni subiectas. Ecclesia huic regimini scholarum acquiescebat.

590. 5. Novissimo autem tempore liberales viribus coniunctis scholas potestati politicae exclusive vindicare et Ecclesiam penitus inde expellere satagunt.

Primus impetus in hoc bello internationali contra educationem religiosam dirigitur contra indolem *confessionalem* scholarum, quatenus ubique scholas quas vocant *simultaneas* seu interconfessionales (mixtas) erigere student, in quibus tum quoad delectum magistrorum et librorum, tum quoad modum docendi nulla habetur ratio Ecclesiae vel cuiuscumque societatis religiosae, sed omnes disciplinae ita traduntur, ut nullus infans cuiuscumque religionis iuste «offendi» possit. Conceditur tamen diversis societatibus religiosis, ut quaque hebdomada per aliquot horas religionem doceant, sive intra sive extra scholam.

Ulterius autem liberales pervenire cupiunt ad scholam quam vocant *communalem* vel potius laicalem seu irreligiosam, in qua vel nulla ratio religionis habeatur nec ulli sacerdoti aditus pateat, vel aliqua *religio communis* (religio humanitatis) et *moralis laica* vel independens doceatur.

B. De iuribus Ecclesiae in scholas.

591. 1. Ecclesia utpote societas perfecta et independens in exercitio muneris a Christo sibi commissi omnes homines instruendi, educandi, dirigendi in religione christiana, est plane sui iuris, in eoque a nemine legitime impediri potest. Immo cum educatio religiosa sit nobilior educatione profana, haec priori ita subordinetur oportet, ut eam non solum non impediatur, sed positive iuvet. *Supremum igitur ius inspectionis omnium scholarum*, etiam earum, quae a gubernio erectae sunt, supposito quod ibi infantes baptizati educantur, per se *pertinet ad Ecclesiam*.

2. Vi huius iuris Ecclesia scholas visitare potest et exigere, ut pericula infantibus imminencia, v. g. ex parte malorum magistrorum aut pravorum librorum, removeantur. Quod valet non solum de scholis elementariis, sed de omnibus, universitatibus non exceptis.

3. Nemo potest docere religionem catholicam, nisi qui habeat ab Ecclesia mandatum (missionem canonicam); quod-

si Ecclesia alicui hoc mandatum subtrahat, ille non potest absque laesione iuris ecclesiastici in suo munere permanere aut a gubernio in eodem conservari.

592. 4. Cum Ecclesia habeat officium et ius ad religiosas educationem, habet etiam ius ad omnia, quae ad hoc munus rite exercendum requiruntur. Potest igitur, si hoc ei alicubi ad religiosam educationem necessarium videatur, parentibus praecipere, ut infantes per certum tempus in aliquam scholam mittant. Quamvis enim litteraria instructio per se non spectet ad finem Ecclesiae, potest tamen hac instructione tamquam medio uti ad religiosam educationem, si hoc necessarium sit. Ius enim naturale parentum ad educationem filiorum iuri supernaturali Ecclesiae subordinatur. In hoc igitur casu potest *nomine* et *auctoritate* Ecclesiae etiam auctoritas civilis parentes lege obligare, ut infantes per aliquod tempus in scholam ab Ecclesia (saltem tacite) approbatam mittant.

593. 5. Auctoritas civilis non potest sine iniuria contra Ecclesiam infantes cogere, ut certas et determinatas scholas adeant, si Ecclesia easdem scholas religioni et bonis moribus nocivas declarat. Iudicio autem Ecclesiae tales sunt scholae mixtae seu religionis expertes, de quibus *Leo XIII* in encycl. ad episcopos Galliae, d. d. 8 Febr. 1884, scribit: «Ecclesia semper . . . scholas quas appellant mixtas vel *neutras*, aperte damnavit»; iterum in epistula ad episcopos provinciae Neo-Eboracensis, d. d. 23 Maii 1892, in qua confirmat decreta, quae «praemonente hac Apostolica Sede a synodis Baltimorensibus super scholis paroecialibus sancita sunt. Haec quidem constanter servari volumus». Dein addit omnes episcopos americanos Romam venientes eiusdem sententiae circa scholas fuisse. «Una scl. omnium sententia est, negantium scholas *probari posse neutras, nempe religionis expertes*, sed unanimiter confessionales adserunt, prout in regionibus evenit quas acatholicis permixti fideles incolunt, scholas nimirum in quibus pueri rite docentur ab iis, quos huic magisterio pares episcopi agnoverint.» Eiusmodi enim scholae religionem neglegentes fovent indifferentismum et corrumpunt bonos mores, ut experientia constat. Ideo iam

Pius IX in Syllabo damnaverit hanc thesin (48): «Catholicis viris probari potest ea iuventutis instituendae ratio, quae sit a catholica fide et ab Ecclesiae potestate seiuncta, quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo vel saltem primario spectet.» Hinc etiam patet in iis regionibus, in quibus scholae publicae a religione plane sunt seiunctae (v. g. in Statibus Unitis Americae Septentrionalis et in Hollandia), non posse viros catholicos salva conscientia cooperari in ferenda lege, qua catholici parentes infantes suos in eiusmodi scholas mittere cogantur.

6. Sicut singulae familiae, ita a fortiori Ecclesia pro suo arbitrio scholas etiam profanas erigere, erectas ordinare et regere potest. Et hoc valet etiam respectu scholarum superiorum. Immo Ecclesia non solum ius naturale habet ad erectionem et directionem scholarum, sed etiam ius *historicum*, per decursum temporis acquisitum. Ipsa enim est mater scholarum, quae plurimas scholas ipsa fundavit et in eas scholas, quae ab aliis fundatae erant, summum ius inspectionis nemine contradicente per multa saecula libere exercebat.

594. *Schol.* Ex dictis erues, quid de *libertate instructionis* sentiendum sit.

1. In ordine *naturali* auctoritas civilis habet ius et officium impediendi, ne doctrinae legi naturali aperte contrariae et perniciosae publice doceantur. Ultra hos limites nullum habet ius singulos prohibendi, quominus doceant.

2. In ordine *supernaturali* sola per se vera religio christiana doceri potest. Hinc auctoritas civilis, saltem catholica et in regnis catholicis, per se permittere non potest, ut quaelibet secta errores suos in scholis publice doceat. Quodsi per iniquitatem temporum catholicis eligendum sit, ut aut infantes suos scholis gubernii pervertendos tradant, aut in omnimodam libertatem instructionis omnibus concessam consentiant, recte hanc illimitatam libertatem instructionis tamquam minus malum admittere aut etiam exigere possunt.

§ 6. DE RELATIONE AUCTORITATIS PUBLICAE AD RES
OECONOMICAS ET SPECIATIM AD QUAESTIONEM SOCIALEM.

(Cf. encycl. «Rerum novarum». *Liberatore*, Principii d'Economia politica. *Costa-Rosselli*, Theoretische Grundlagen der Nationalökonomie. *Devas*, Political Economy. *Antoine*, Cours d'économie sociale. *Moralphil.* II 591 sqq.)

595. Quaestio, quodnam sit officium auctoritatis civilis in re oeconomica, intime cohaeret cum *quaestione sociali*, quae hodie omnium animos tantopere commovet; ideo utramque quaestionem simul breviter tractabimus. Dicemus: 1. quid sit quaestio socialis, et quae sint eius causae; 2. exponemus varias opiniones de modo, quo haec quaestio solvenda videatur; denique 3. accuratius explicabimus, quatenam officia in quaestione sociali et generatim in re oeconomica auctoritati civili secundum principia a nobis antea stabilita incumbant.

I. *Quid sit quaestio socialis, et quae sint eius causae.*

1. *Nomine quaestionis socialis* intellegitur quaestio, quomodo malis et periculis gravissimis, quibus societas hodie apud gentes cultas labefactatur, remedium afferri, et nominatim quomodo pax inter divites et pauperes, inter capitalistas (ad quos etiam possessores latifundiorum pertinent) et operarios seu proletarios stabiliter restitui possit.

Quamvis enim propter multiplices inventiones (praesertim machinas vapore et electricitate motas et ad procreationem rerum adhibitas) productio mirum incrementum acceperit: tamen classes sociales mediae, olim numerosissimae, scilicet opifices et agricolae independentes, paulatim minui videntur, atque in dies crescit «divitiarum in exiguo numero affluentia, in multitudine inopia; opificum cum de se confidentia maiorum inter se necessitudo coniunctior, praeterea versi in deteriora mores effecere, ut certamen erumperet» (encycl. «Rerum novarum»).

2. *Causae* huius mali praecipuae sunt: a) machinae recentius inventae, quae fere a solis divitibus possideri et adhiberi possunt et paulatim opifices independentes in conditionem mercenariorum redigunt. Machinis enim plurimae res multo minori sumptu produci possunt, ita ut opifices manu res conficientes cum iis, ut dici solet, «concurrere» diu non possint.

Cum machinis intime cohaerent «crises oeconomicae» quas vocant. Machinae tunc solum utiliter adhiberi possunt, si bona in magna quantitate procreantur. Postulant igitur maximum numerum emptorum seu vastissimas regiones ad mercatum. Inde oritur difficultas diiudicandi, quatenam quantitas bonorum vendi possit, et persaepe nimia oritur productio (superproductio), i. e. merces in tanta quantitate producuntur, ut vendi non possint, ruinam multarum fabricarum et negotiorum causent et per consequens etiam operarios labore privent eosque non raro ad magnam inopiam redigant.

Accedit quod inter dominos fabricarum ipsos certamen oritur, in quo illi reliquos vincunt, qui minoribus expensis res producunt. Hinc eorum studium deprimendi mercedem operariorum, protrahendi tempus laboris vel adhibendi operam feminarum et infantium minore pretio parabilem, neglegendi cautiones ad tuendam vitam et sanitatem operariorum necessarias, ut hoc modo minuatur expensae productionis et merces vilius vendi possint.

b) Altera causa quaestionis socialis sunt *ideae libertatis et aequalitatis* omnium, quas naturalismus recentior sparsit et fovit. Vi harum idearum collegia opificum et associationes operariorum abolitae et generatim omnes limites libertatis individualis, praesertim in re oeconomica, paulatim remoti sunt, ita ut cuilibet liceret habitare ubicumque vellet, negotium vel opificium, quodcumque et quomodocumque cuperet, exercere. Principium enim fundamentale naturalismi erat: Sinite quemque facere quod vult, et unice suum proprium commodum quaerere, et ultro orietur optimus mundi ordo. Hinc ex mente naturalismi seu liberalismi omnia permittuntur liberae competitioni seu «concurrentiae», et exurgit universale inter omnes de exsistentia certamen, in quo debiliores paulatim succumbunt, et periculum est, ne divitiae magis magisque in manibus paucorum congregentur.

c) Tertia causa, cum praecedente intime cohaerens, est *animus a Deo et religione aversus*, quem naturalismus genuit et fovit, et ex quo fit, ut homines fere unice rebus terrenis intenti nimia aviditate divitiis et voluptatibus inhiant, in suis actionibus solo egoismo privato ducantur, leges iustitiae et

caritatis neglegant, ut divites operarios exspolient, operarii divites odio et invidia prosequantur atque in eorum perniciem conspirent. Quae conspiratio magnopere iuvatur ingenti numero operariorum, quos industria moderna in urbes congregare solet. Machinae enim saepe requirunt plurimas «manus», et fabricae novae plerumque in vicinitate aliorum exstrui debent.

3. Ex dictis hucusque patet: a) quaestionem sociale *directe* et *immediate* esse quaestionem oeconomicam. Problema enim, quod *immediate* respicit, est: quo pacto aequior distributio bonorum temporalium obtineri et pax inter proletarios et divites componi possit. *Indirecte* vero et *mediate* haec quaestio est etiam, immo maxime, religiosa et moralis, quia causas suas non solum in ordine oeconomico, sed etiam in ordine morali et religioso habet. b) Quaestio socialis non apud omnes populos hodiernos existit, sed apud eos solos, ubi viget industria moderna.

596. II. *Variae opiniones de modo solvendi quaestionem socialem.*

1. *Socialistae democratici*, qui etiam socialistae simpliciter vocantur, tamquam fontem omnium malorum societatis hodiernae considerant proprietatem privatam bonorum productivorum. Hinc volunt solvere quaestionem socialem transferendo dominium bonorum productivorum in totam societatem civilem et per eandem totam productionem et distributionem productivorum ordinare. Quam sententiam iam alibi ut absurdam reiecimus (n. 329 sqq).

2. *Anarchistae* cum socialistis in eo conveniunt, quod proprietatem privatam bonorum productivorum ut perniciosam damnant. Quomodo a socialistis differant, iam supra (n. 327) expositum est. Refutationem anarchismi vide n. 350.

3. *Socialistae agrarii* existimant praecipuam radicem omnium fere malorum esse proprietatem privatam fundorum, quam proinde abolere intendunt. Eos falli et rem impossibilem moliri supra (n. 352—362) demonstravimus.

4. *Socialistae Status* quos vocant (Staatssocialisten) proprietatem privatam bonorum productivorum generatim abolere

non volunt — et in hoc differunt a socialistis democraticis et agrariis —, sed eius administrationem et distributionem fere arbitrio auctoritatis civilis permittunt. Potest ergo potestas publica eam partem bonorum productivorum in dominium Status transferre, quam vult, et reliquam partem eo modo ordinare, prout expedire iudicabit ad condicionem operariorum emendandam et aequiorem bonorum distributionem obtinendam. Ita inter alios A. Wagner, A. Schäffle. Procedit haec opinio ex falso fundamento: ius proprietatis unice derivari ex legibus civilibus (cf. n. 363 sqq). Immo generatim non admittit ius naturae et implicite supponit auctoritatem civilem esse omnipotentem vel saltem nullis civium iuribus limitatam. Non pauci asseclae huius sententiae explicite vel implicite considerant civitatem ut finem in se eique bona civium plene subordinant. Hinc mirum non est eos omnem cooperationem Ecclesiae in solvenda quaestione sociali vel reicere vel saltem neglegere. Haec sententia iis, quae de iure naturae, de fine civitatis, de relatione inter Statum et Ecclesiam disputavimus, satis refutatur.

5. A sententia modo commemorata parum distant illi protestantes, qui se vocant *evangelico-sociales* vel *christiano-sociales* (evangelisch-soziale oder christlich-soziale Reformpartei). Eorum dux praecipuus est Stöcker, et pars magna asseclarum sunt ministri protestantes. Id unum fere asseclae huius sententiae a socialistis status discernit, quod illi etiam religioni protestanticae magnam sphaeram activitatis in solvenda quaestione sociali vindicant. In hunc porro finem postulant in Germania maiorem independentiam ecclesiae protestanticae ab auctoritate politica. A factione modo dicta probe distinguendi sunt *christiano-sociales* in Austria, qui cum ea nihil nisi nomen commune habent, revera autem ad eos pertinent (saltem magna ex parte), de quibus infra n. 8 agemus, quique encyclicas Leonis XIII sequuntur.

6. *Individualismus liberalis* socialismo contrarie opponitur. Dum socialismus sphaeram activitatis publicae ultra iustos limites extendit, individualismus eam plus aequo coarctat et ad tutelam iurium iustitiae commutativae restringit.